

Da det psykedeliske lys kom til Danmark

af Morten Lander Andersen

Indledning

Danmarks Rockmuseum er en afdeling under Roskilde Museum og er et kultur- og samtidshistorisk museum tilegnet den danske rock- og popmusiks historie. Museet skal bygges i den kreative bydel Musicon i Roskilde med forventet åbning i 2014. Indsamlingen af genstande og materiale har stået på i flere år, og det seneste år har jeg i en projektansættelse hjulpet til med registrering af det indsamlede materiale. Historien på disse sider er resultatet af en indsamling af scrapbøger fra medlemmer i bandet The Beefeaters og deres lysmand, Søren Danielsen, som har doneret sit første lysapparat. Indsamlingen har vist, at man i Danmark ikke haltede efter udlandet i forbindelse med den nye ungdomskultur, der kom fra USA og England. Man var med i 1967, og det særlige psykedeliske lys skinnede i længere tid end i oprindelseslandene. Indsamlingen er også stødt på historien om Pink Floyds glemte lysmand, der stod på Bakken og lavede psykedeliske lysshows i sommeren 1967. I scrapbøger, doneret til Danmarks Rockmuseum fra beatgruppen The Beefeaters, kan man af annoncer fra Bakkens åbning i 1967 se, at Pink Floyds lysmand viste *psyshedelic* lys. Hvad det psykedeliske egentlig var, og hvordan det skulle staves, var man ikke helt klar over, men at det var noget nyt eller hipt, som man sagde dengang, var der ingen tvivl om. For musikscenen kom det psykedeliske som en forfriskelse, og lyset blev sidenhen en integreret del af koncertoplevelsen.

Den psykedeliske kulturs begyndelse i USA

Slutningen af 1960'erne er i den vestlige musik- og ungdomskultur en skelsættende og dynamisk periode. På få år ændrede musikken, moden og kunsten sig radikalt. Det nye piblede frem i USA og England i årene 1965-1966. Det hele kulminerede i 1967, der blev kendt som "the Summer of Love", hvor der i USA blev lavet den første festival for tidens nye pop- og rockkunstnere: The Monterey International Pop

Fig. 1. Et still-billede fra Søren Danielsens lysshow fra slut 1960'erne. Han forsøgte at sælge det som plakat. I forbindelse med Danmarks Rockmuseums interesse har han genfremkaldt billedet.

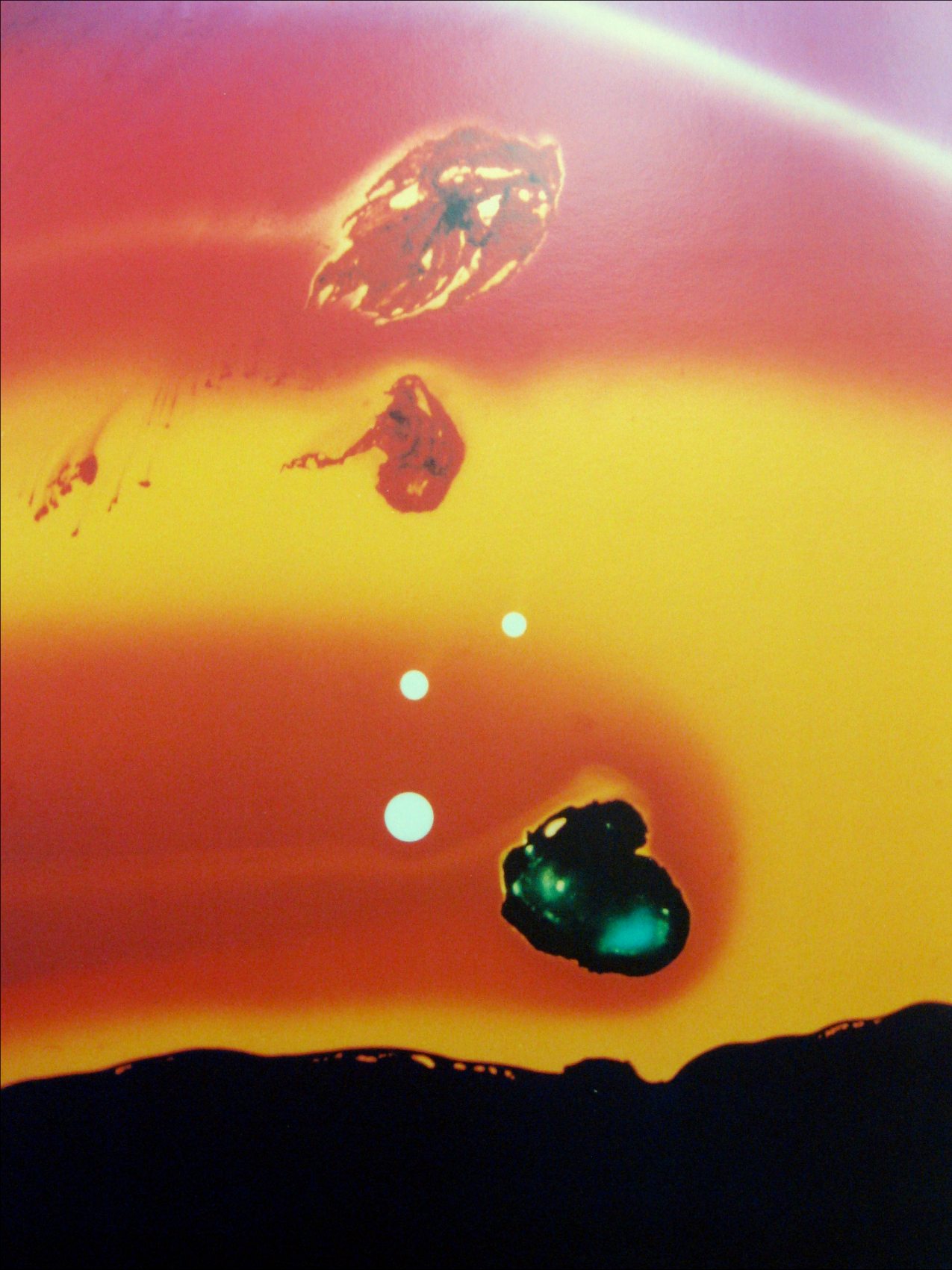

Fig. 2. Annonce fra scrapbog doneret til Danmarks Rock-museum.

Festival. Samtidig udgav The Beatles albummet Sgt. Peppers Lonely Hearts Club Band, som satte nye standarder for, hvad rock- og pop-musik kunne være. Fra da af var det tydeligt, at den nye musik var en kunstart, der skulle tages seriøst. En meget tydelig del af de nye strømninger var blandingen af musik og lys, der gav en totaloplevelse, og på sigt ændrede koncertoplevelsen for altid.

Det psykedeliske, som betyder bevidsthedsudvidende, var en term, der angiveligt skulle være opstået i en brevveksling mellem psykiateren Dr. Humphrey Osmond og forfatteren Aldous Huxley i 1956, som diskuterede erfaringer med indtagelsen af forskellige euforiserende stoffer. *Psyche* er græsk for sjæl eller sind, og *deloun* kan som verbum betyde afdække, gøre synlig eller åbenbare. Det var oplevelser med sådanne stoffer, der dannede grunden for den psykedeliske bevægelse. Specielt det kunstige stof LSD-25 havde en særlig stærk virkning. LSD blev afprøvet, især i amerikanske forsøg, på studerende, og herfra gled stoffets lyksalige virkninger ud til den amerikanske ungdomskultur. En LSD-bruger beskrev virkningen i begyndelsen af 1960'erne:

“One of the most useful things acid did was demonstrate that it is possible to look at reality in various ways. This is very important: it stops you being a bigot: it enriches the way you look at the world.”¹

Rusens totaloplevelse af at opleve virkeligheden på flere forskellige måder på én gang betød, at man eksperimenterede med at blande popmusikken med teater, happenings og lys. Lyseksperimenter, opført sammen med popmusikken, blev den mest synlige del af den nye bevægelse. Mest flippet gik det for sig i San Francisco i sommeren 1966, hvor grupper som Jefferson Airplane og The Grateful Dead var banerførere for den nye totaloplevelse med musik og lys.²

Den psykedeliske kultur i England.

I England opstod der en lignende udvikling. Her flød stofferne også, og musikerne gik i nye retninger. I efteråret 1965 dannedes gruppen The Pink Floyd. Den 15. oktober 1966 spillede Pink Floyd ved en happening i London i en nedlagt remise kaldet The Roundhouse. Det var første gang et større publikum kunne se et flydende lysshow opført

sammen med musik. Det var en af Pink Floyds venner fra Cambridge, som hed Ian “Pip” Carter, som angiveligt styrede lysshowet den famøse aften i The Roundhouse.³ Fra den aften var det psykedeliske lysshow en så integreret del af Pink Floyds optræden, at flere biografier om gruppen nævner lyset som en helt grundlæggende faktor for, at Pink Floyd i det hele taget fik en musisk karriere. I det engelske popblad Melody Maker 14. januar 1967 fortalte Pink Floyd, at de betragtede lysmanden som det femte medlem i gruppen. Fans af Pink Floyd har siden diskuteret, hvem de egentlig mente, eftersom der i tiden fra november 1966 til sommeren 1967 var adskillige personer, der lavede lys for Pink Floyd. Flere af dem var undervisere fra bandmedlemmernes forskellige Artschools, som var den mest populære uddannelsesinstitution i England på dette tidspunkt. Artschool-uddannelserne var en måde at komme ud af 2. verdenskrigs skygge på ved at satse på uddannelse af ungdommen. Især arbejderklassen og den voksende middelklasse skulle uddannes. Det kan virke mærkværdigt, at det lige var kunstscoler, der blev så populære, men det er ikke nogen tilfældighed, at så mange engelske rock- og popkunstnere havde gået på en eller form for Artschool.⁴ Mange af underviserne på disse skoler var meget optaget af nye kunstformer, og psykedeliske lyseksperimenter var en af dem. Men Carter var bare en helt almindelig fyr, der åbenbart var hurtig til at lære at styre det nye lys. Måske er det derfor hans historie kun er meget sporadisk fortalt, og hans omtale som Pink Floyds lysmand standser i marts 1967. Derfra ved de engelske kilder ikke mere om ham. De få omtaler, der er om ham, fortæller om hans lysshow, at det var et såkaldt flydende lysshow.⁵ Der fandtes flere måder at lave lysshows på. Den mest besværlige, men i mange øjnes mest smukke og kunstneriske, var det flydende lysshow, som det Carter lavede. Det blev lavet med et lysbilledapparat, hvor man lagde oliefarver mellem to eller flere glasplader. Lysapparatet varmede farverne op, og dermed bevægede de sig. Kunsten bestod så i at få dem til at følge musikken og holde dem på pladen i længst tid, indtil de løb ned. Så skulle lysmanden være parat med næste billede. Blev glasset for varmt, sprang det. Det krævede megen øvelse, og fuldstændig kontrol med billedet kunne aldrig opnås.

Da det psykedeliske lys kom til Danmark

To måneder efter The Roundhouse event i oktober 1966 åbnede undergrundsspillestedet The UFO Club i London med Pink Floyd som husband og fast indrettet psykedelisk lys. Den danske impresario og iværksætter, Walther Klæbel, besøgte The UFO Club tidligt i 1967. Han blev så begejstret, at han mente konceptet skulle kopieres hjemme i Danmark. Klæbel var en handlingens mand, og fra tanke til handling var der ikke langt. I april 1967 var en af beværtningerne på forlystelsesstedet Bakken omdannet til et nyt, hipt spillested, hvor der hang store fotografier af The UFO Club. Spillestedet, der før havde heddet Rosenhaven, kaldte han Soho efter det specielle indvandrerkvarter i London, som i 1966 blev epicenteret for det, man kaldte "Swinging London" med cafeer, natklubber, spillesteder og modebutikker. Soho på Bakken var gennem sommeren 1967 rammen for spektakulære koncerter med det nye flydende lysshow, som var det første af sin art i Danmark.⁶ Lysshowet blev lavet af Ian "Pip" Carter eller Pep Carter, som han var blevet til i den danske presse. Walther Klæbel havde nemlig taget ikke blot ideen med fra The UFO Club, men også lysmanden. I løbet af sommeren 1967 var der flere danske unge drenge, der var dybt fascineret af det mærkelige lys. En af dem var Søren Danielsen, som siden er blevet krediteret som en af de første danske psykedeliske lyskunstnere i Politikens Hvem, Hvad, Hvor fra 1970. Søren Danielsen har, under et interview til museets lydarkiver, fortalt, at han ikke rigtig husker, hvordan det gik til, at han fik lov til at sidde sammen med Pep Carter og lære at lave psykedelisk lys. Men i løbet af sommeren 1967 fik Søren lov til at eksperimentere med sit eget show. Husbandet i Soho var The Beefeaters, hvis musik ikke fejlede noget, men særlig sprælske at se på live var de ikke. Walther Klæbel mente derfor, at Carters nye lys ville fungere godt til gruppen. Derfor fik gruppen æren af at blive kaldt for Danmarks første psykedeliske gruppe i avisernes anmeldelser omkring 1. maj 1967.

Når The Beefeaters skulle ud på spillestederne rundt om i landet, fik de Søren med, der hurtigt voksede med opgaven som lysmand. Søren brugte hele sin fritid på at eksperimentere med lysbillederne. Han slog sig i 1968 sammen med en amerikansk lysmand fra San Francisco, Don Fredericksson, og dannede lysgruppen Andromeda Light Circus. Her blev den engelske måde at lave lys på, som Søren var oplært i, ført

sammen med den typiske amerikanske metode. I USA brugte man som regel en overheadprojektor til at blande farver på. Typisk for det amerikanske lysshow var også en langt større brug af filmklip og tegninger vist sammen med farverne. Det i sig selv er en unik historie, at de to typer lysshows mødtes på den måde. Man kan få et lille indtryk af lysshowet ved at se filmen "Helle for Lykke" fra 1969, hvor Søren Danielsens lysshow bruges som baggrund i en musikscene. På dette tidspunkt forlod Don Fredericksson dog Danmark pludseligt igen. Hvor Don blev af vides ikke, men som Peder Bundgaard fortæller i sin bog om tiden, Lykkens Pamfil, havde Don gang i flere ting end lys. Han vidste, hvordan man lavede LSD og var kendt i miljøet for at kunne skaffe hvad som helst. Der var sikkert en god grund for Don til at forlade landet. Søren vidste godt, der var noget uldent ved hans partner, og begræd heller ikke hans forsvinden. Søren gik solo med lysshowet og levede fint af det, indtil han gik over i teaterbranchen.

Carter forlod også Danmark pludseligt. Hvornår og hvor han tog hen, står også hen i det uvisse. Om han havde grunde til at forlade landet vides ikke, men fra engelske kilder fortælles det, at han havde et voldsomt heroinmisbrug. Carter døde tragisk i et slagsmål på en pub i England i 1988. Måske havde Carter allerede forladt Danmark i oktober 1967. Natten d. 7. oktober 1967 udbrød der storbrand på Bakken, og Soho, samt mange restauranter i nærheden, brændte totalt ned. Besynderligt nok lukkede forbilledet The UFO blot fem dage efter, dog under mindre dramatiske omstændigheder. Klubben blev lukket efter pres fra myndighederne. Det blev begyndelsen på enden for det psykedeliske lys i London. Den spontanitet, der lå i sådan en undergrundsklub, var vanskelig at stable på benene efterfølgende.

Fig. 3. Det eneste billede af Ian "Pip" Carter i aktion med sit lysbilledapparat i Soho på Bakken. Fra popbladet Beat 1967.

Den psykedeliske kulturs liv i Danmark

Det psykedeliske blev hurtigt en meget synlig del af ungdomskulturen, og det blev meget hurtigt optaget af den omkringliggende kultur. I sommeren 1967 kunne man opleve farvestrålende butiksfacader på Strøget i København. Tre butikker fik en hel del medieomtale, og til trods for, at borgmesteren, Alfred Wassard Jørgensen, ville have dem fjernet, fik butikkerne tildelt PH prisen for udsmykningerne. Musikerne i The Beefeaters og det nye band Young Flowers fik også fondens anerkendelse ved samme lejlighed for højnelse af dansk beat. I et interview til Danmarks Rockmuseums lydarkiv har pianisten Morten Kjerumgaard fra The Beefeaters fortalt, at han oplevede udsmykningen på Strøget som noget kommercielt noget, der ikke var en del af bevægelsen. Opsætning af teaterstykket "Hair" i 1971 i Cirkusbygningen,⁷ fremhæver han også som et symbolsk tegn på enden for tankerne om musik i frie former, individuel frihed og oprør. At sætte disse idealer på en scene, hvor alt skal klappe præcist efter et manuskript, var for Morten Kjerumgaard et paradoks. Flower Power-moden, som fulgte med den psykedeliske bevægelse, blev også vældig kendt i det ganske land, da Ulla Pia i 1969 sang om "Flower Power tøj" på landsdækkende TV. Endda med et psykedelisk lysshow til slut i sangen. De fleste unge så dog nye muligheder i de udtryksformer, der lå i sammenblandingen af musik og lys. I begyndelsen af 1970 opførte en ung Peter Schaufuss stykket De Homine Urbano, hvor et vildt lysshow medvirkede. I de år ser man i høj grad, at teaterlivet og musikken nærmer sig hinanden, og at den psykedeliske udtryksform er bindeleddet. Ud af nogle af disse lysgrupper opstod der senere teaterlysfolk eller endda hele teatergrupper. Solvogneren, som senere blev kendt for sine happenings, begyndte faktisk som en psykedelisk lysgruppe.⁸ Søren Danielsen forlod også musiklivet for at lave børneteater, og senere hen blev han filmmand.

Mens lyset langsomt fadede ud i de lande, det var opstået i, skinnede det kraftigere og længere i Danmark. Der kan være flere grunde til den udvikling, men et specielt dansk kulturfænomen, de kommunale ungdomsklubber, må fremhæves. Ungdomsklubberne blev ofte en fast scene for koncerter og mange udenlandske navne spillede på disse scener. Når hverdagen kom efter en koncert, var der mange unge, der gerne ville eksperimentere med det, de havde oplevet i weekenden i klubben. Så blev der ofte stillet farver og andet udstyr til rådighed for

de kreative sjæle. Måske er det en grund til, at der i Danmark var så mange lysgrupper.

I 1970 dannedes foreningen Musik og Lys. Her var musikere og lyskunstnere ligestillede. Foreningen blev stiftet på initiativ af Det Ny Samfund, som også stod bag Thy-lejren. Foreningen var i 1971 oppe på ca. 120 musikgrupper og ca. 30 lysgrupper, hvor af de fleste havde base i København. I kilderne kan man ane, at det ikke kun var i København, at lysgrupperne havde kronede dage. Hvor mange lysgrupper og hvilke typer lysshows, der egentlig fandtes rundt omkring i landet, vides ikke. Sikker er det dog, at der var mange, og at lyset vedblev at være populært frem til midten af 1970'erne.

Afslutning

Den psykedeliske tid var en kort, men intens periode. I USA regner man med, at 1969 var året, hvor kulturen døde. Ved den store Woodstock-festival, den 15.-17. august, kunne man ikke vise lysshows, da det stormede for meget. Man havde faktisk opsat et stort hvidt lærred, men det blæste væk. Musikkulturen ændrede sig også efter Woodstock. Musikerne fik meget store lønninger ved festivalen, og fra da af ville de have mere i løn. Det betød, at de happenings, som havde været en del af det psykedeliske miljø, hvor flere bands spillede ved samme event, ændrede karakter til store koncerter med kun et hovednavn.⁹ En holdningsændring blandt musikerne betød også, at de fleste musikbands valgte de kulørte lysshows fra. De var stjerner og ville ses. De ville ikke blive væk i et farveorgie. Stofferne havde også gjort deres. De havde været den oprindelige inspiration, men som en trojansk hest blev de også enden for kulturen. Mange døde af stofferne, og endnu flere bukkede under med psykiske lidelser som resultat af stofforbrug. Myndighederne var allerede i midttresserne opmærksomme på disse problemer, og stofferne blev løbende gjort ulovlige. I sommeren 1966 blev LSD gjort ulovligt i Danmark, mens det først var i oktober 1967, at LSD for alvor blev forbudt i USA. I England var der store juridiske problemer med at få ulovliggjort LSD, men stoffet blev ulovligt omkring 1966/1967. Blandt de fleste unge blev det indtil da anset for ganske ufarligt.

Selvom den psykedeliske bevægelse var en kort periode og bestemt ikke ramte alle unge, er den gået hen og blevet en slags signatur for 1960'erne. Mange forbinder 1960'erne med ungdomsoprør og hippier, og det psykedeliske leverer billederne og musikken til de erindringer. Derfor er den psykedeliske periode vigtig for formidling af 1960'ernes musik- og ungdomskultur, og det mest synlige var de psykedeliske lysshows. Derfor har det været meget overraskende at finde historien om Ian "Pip" Carter i kilderne, og fortællingen om at hans lysshow levede videre gennem Søren Danielsen, som med tiden fik lavet sit eget specielle show med optagelsen af amerikanske metoder. Endnu mere overraskende har det været at finde den store lyskultur, der har været efterfølgende. At så mange unge har rodet rundt i forældrenes køkkener for at se, hvad f.eks. et stykke husblas kunne gøre ved farverne i et lysbillede, er fascinerende.

Danmarks Rockmuseum håber i fremtiden at samle mere viden om den psykedeliske kultur og lysgrupperne i den videre indsamling.

Litteratur

Bundgaard, P. 1998: <i>Lykkens Pamfil. Dansk rock i 60'erne</i> . Borgen.	<i>Era 1965-1969</i> . Rock and Roll Hall of Fame and Museum. Chronicle Books. San Francisco.
Frith, S. & Horne, H. 1987: <i>Art into Pop</i> . Methuen and Co. Ltd.	Krarp, H. 2000: <i>Lyskunst i Danmark</i> . Forlaget Politisk Revy.
Green, J. 1999: <i>All dressed up. The Sixties and the Counterculture</i> . Random House Pod.	Miles, B. 2006: <i>Pink Floyd. The Early Years</i> . Omnibus Press. London.
Grunenberg, C. & Harris, J. (red.) 2005: <i>Summer of Love. Psychedelic Art, Social Crisis and Counterculture in the 1960s</i> . Liverpool University Press & Tate Liverpool.	Rasmussen, N. 2002: <i>Solvognen. Fortællinger fra vores ungdom</i> . Rosinante.
Henke, J. & Puterbaugh, P. (red.) 1997: <i>I want to take You higher. The Psychedelic</i>	Watkinson, M. & Anderson, P. 1991: <i>Crazy Diamond. Syd Barrett and the Dawn of Pink Floyd</i> . Omnibus Press. London.

Kilder

Scrapbøger fra Morten Kjerumgaard og Peter Thorup fra The Beefeaters Interview med Søren Danielsen (2010). Danmarks Rockmuseums lydarkiv.	Interview med Morten Kjerumgaard (2010). Danmarks Rockmuseums lydarkiv.
---	---

Noter

1. Green 1999, s. 198.	
2. Henke & Puterbaugh, 1997, 42 ff.	
3. Watkinson & Anderson 1991, s. 42.	
4. Artschool fænomenets indvirkning på britisk popkultur er undersøgt af Frith & Horne 1987.	
5. Watkinson & Anderson 1991, s. 54 + interview med Carter i BEAT forår 1967. Der var mange personer involveret i udviklingen af Pink Floyds flydende lysshow, se Miles 2006, s. 67-68.	beatgruppen The Maxwells, mens to lysapparater med slides påmalet stregtegninger blev bevæget i takt til musikken. Uden tvivl en voldsom effekt, men et flydende lysshow var det ikke. Krarp nævner også Carter, som Henry "Pep" Carter, men han har tydeligvis ikke haft adgang til kilder brugt i denne artikel. Krarp 2000, s. 46.
6. Helge Krarp mener, det var studenterforeningens opsætning af teaterstykket "We" i april 1967, der var det første psykedeliske lysshow i Danmark. I stykket optrådte	7. Hair havde allerede danmarkspremiere i 1968 på Gladsaxe Teater.
	8. Nina Rasmussen fra Solvognen har skrevet sine erindringer, hvor lysshowet beskrives. Rasmussen 2002.
	9. Grunenberg & Harris 2005, s. 176-177.